

20, elk met een eigen door Christus geschonken licht, radicaal opgeheven en uitgeschakeld. Tot drie maal toe (1520, 1834, 1886) heeft de Here onze God Zijn kerken beïrd van het hiërarchische juk. Nu laat men het zich, op gezag van de leiding, weer rustig opleggen. Wie mee leiding geeft, zoals de schrijver van dit boek, wete toch, wat hij aandurft!

Wie in Zijn kerken Christus alleen wil laten heersen, en daarom alle papale en synodale macht boven de kerken verwerpt, kan niet verder gaan dan het praeludium van Calvijn, door de kerken hier te lande in de aanvang der Reformatie principieel aanvaard, al kwamen er in de praktijk misslagen voor. Men zag de grote betekenis van het ratificerings-recht, zoals dat b.v. gezien werd door Festus Hommius, de bekwaame bestrijder der Remonstranten, door Dr Kaasjan een der sierlijkste leden van de Dordtse Synode genoemd. Hommius zegt: „De besluiten der Concilien moeten de Kerken niet voorgehouden of opgedrongen worden als bevelen der Overheid en Perzische ordonnantien. Maar de handelingen van het gehouden Concilie moeten aan alle Kerken gezonden worden, opdat ze door haar, naar de regel van Gods Woord, onderzocht, en zo ze bevonden worden daarmee overeen te stemmen, goedgekeurd, en alzo ten laatste van de goedkeurende Kerken, gewillig en eenstemmig, niet tegen haar wil en gedwongen, aangenomen worden. Want de Kerken hebben haar conscientien aan het oordeel van haar gedeputeerden niet verbonden, noch hun volkomen macht gegeven, in haar naam al wat het zou zijn, te besluiten; maar de conscientien blijven altijd aan het enige Woord Gods verbonden en wanneer zij bevinden, dat de handelingen en besluiten van de gedeputeerden hiermee overeenstemmen, dan moeten alsdan eerst de Kerken ze voor bondig houden en toestaan.”

Een allerzwaarstgredige redenering geeft de schrijver ten beste bij art. 36 K.O. als hij vraagt: „Is het gezag van de kerkeraad over de gemeente principieel van een andersoortig karakter dan het gezag van de classis over de kerkeraad enz.” Daarop geeft Da Jansen ten antwoord: „Dat meent men wel, omdat de

lijst niet wordt doorgetrokken van de kerkeraad over de gemeente. Maar dat is een misverstand. Er is hier sprake van de vier kerkelijke samenkomsten. Stond er nu onder de kerkeraad nog een vijfde, n.l. een gemeentevergadering met eigen regeermacht, dan zou het art. moeten luiden: 't zelfde zeggen, dat de kerkeraad heeft over de gemeentevergadering, heeft de classis over de kerkeraad. Maar zulk een gemeentevergadering met eigen regeermacht kent de Schrift niet.”

Hier is echter niet alleen het Gereformeerd Kerkrecht, maar ook de logica — sit venia verbo — op hol. De schrijver wil uit art. 36 bewijzen, dat het gezag der meerdere vergaderingen een ambtelijk-bindend karakter draagt, principieel gelijk aan het ambtelijk-bindend gezag dat de kerkeraad heeft over de gemeente. Nu zegt men tot hem: hadt gij gelijk, dan moest er staan: 't Zelfde gezag dat de kerkeraad heeft over de gemeente, heeft de classis over de kerkeraad enz. Maar dat staat er niet. Juist waar het voor U op aan zou komen, dat eerste begin: „'t Zelfde gezag dat de kerkeraad heeft over de gemeente” wordt in 't artikel niet gevonden. Uw stelling gaat dus niet op. — En nu het verbluffende antwoord van Da Jansen: Ja, maar dat kan ook niet, want de gemeente is geen kerkelijke vergadering!

Ook zou Da Jansen bewaard zijn gebleven voor de foutieve verklaring van dit artikel, wanneer hij b.v. van 't geen opgemerkt is in „De Ratificering der besluiten van meerdere vergaderingen”, bl. 13—15 en de noten, waar de historie van dit artikel en de betekenis van de term „zeggen” breedvoerig met de stukken wordt aangetoond, voldoende nota had genomen.

We rekenen ons ontslagen van de taak, de onjuiste verklaring van b.v. art. 31, 50, 79 nader te toetsen — dit is al talloze malen geschied, en deze recensie zou bovendien veel te lang worden.

Wie van Da Jansen's kerkrechtelijke arbeid wil profiteren, gebruikte niet deze derde, of de tweede, maar de eerste druk. Deze derde editie is op vitale punten contrair aan de goede orde, in de gemeente van Christus te onderhouden.

P. D.

OVER DE NAAM DER KERKEN

KERKELIJK LEVEN

Blijkens art. 254 der Acta van de Synode van Groningen 1946 is aan de hoge overheid mededeling geschied, dat de kerken, die zich hebben vrijgemaakt van de zondige besluiten der synodes van 1939—1943 en 1943—1946, de aloude grondslag van het aloude kerkverband hebben bewaard, en mitsdien gebleven zijn wat ze waren, n.l. De Gereformeerde Kerken in Nederland.

Zoals uit publicaties in dit blad gebleken is, is er in verband met deze correspondentie met de hoge overheid nogal wat te doen geweest en is van de zijde der synodocraten geponereerd, dat slechts zij recht op genoemde naam zouden hebben, waarbij wij daarvan dan maar afstand zouden moeten doen, door b.v. de postale aanduiding „onderhoudende art. 31 K.O.” voortaan als een officiële te gaan beschouwen.

Voor iemand, die nuchter is, lijkt dit geschil, dat nog steeds niet tot een goed einde is gebracht, niet zo verschrikkelijk belangrijk. What's in a name? Dekte de naam altijd het wezen? Is een naam nooit voor verbetering vatbaar? In een bekend rechtsgeding, n.l. dat om ons studentencorps, bleek de gedwongen naamsverandering van „Fides quaerit intellectum” in „Fides quadrat intellectum” een verbetering, zonder dat de ware „Fidelen” zichzelf daardoor als lid van een nieuw opgericht vereniging zijn gaan beschouwen. Zoals zij uitvoerig in hun Almanak 1951 motiveerden, heeft de uitspraak van het Arnhemse Gerechtshof immers hun rechtsgevoel niet kunnen bevredigen. En terecht, nu deze beslissing een onvoldoende feitelijke grondslag vermeldt voor de vraag, welke School de voortzetting is van de voor de scheuring bestaande Theologische Hogeschool van De Gereformeerde Kerken in Nederland.

En toch mogen wij dankbaar zijn, dat deze nuchterheid de wijsheid niet heeft bedrogen. Want er is in de rechtsgeschiedenis een precedent. En hoewel precedenten wel niet bindend zijn naar Nederlands burgerlijk recht, is hun rechtsgezag toch onmiskenbaar groot en zal het in het algemeen moeite kosten een rechter tot een inzicht te brengen, tegenstrijdig aan dat van vroegere beslissingen. Wat maar gelukkig is in het belang van de rechtszekerheid: Tweeërlei weegsteen is de HERE een gruwel.

In de Doleantie-tijd maakte de Ned. Herv. Gemeente te Zuidland zich vrij van de Synodale Organisatie en besloot daarna haar naam te wijzigen in: Gereformeerde Kerk te Zuidland. Een proces om de goederen volgde, dat ten nadele van de Gereformeerde Kerk werd bevestigd. De Rechtbank te Rotterdam overwoog bij vonnis van 3 December 1888 W. 5652 o.a. het volgende:

„Overwegende ten aanzien van de naam „Gereformeerde Kerk te Zuidland, dat het desbetreffende besluit (tot naamsverandering, L. R.), gelijk reeds hierboven werd overwogen, in verband stond en een gevolg was van instemming met het kerkeraadsbesluit tot terzijdestelling van de Synodale Organisatie, dat derhalve met die benaming niet kan zijn bedoeld een

naamswijziging van de enige te Zuidland bekende doch tot die organisatie behorende en daaronder geblevene Hervormde Gemeente gelijk ten overvloede blijkt uit het op 5 October 1887 door Notabelen der Gereformeerde Kerk genomen, hiervoren medegedeelde besluit, om voor zover de fungerende kerkmeesters waren benoemd vóór de uittreding van de kerkeraad uit het Synodale Kerkverband, tot de benoeming van nieuwe over te gaan;

dat mitsdien bedoelde naam, indien hij enige betekenis heeft, slechts kan geacht worden aan te duiden een buiten dat verband staande nieuwe gemeente, die dan echter ook alleen onder die haar gegeven en haar eniglijk toekomende en onder geen haar vreemde naam in rechte mag optreden.”

Bij deze uitspraak valt te letten op de woorden „ten overvloede”, waaruit blijkt, dat de naamswijziging na vrijmaking zonder meer reeds reden was om te beslissen, dat de gemeente uit het verband was getreden. Dit was krachtens de organisatie van de Ned. Herv. Kerk niet mogelijk dan met verlies van het recht op de goederen. Gelijk dit ook thans nog het geval is, zowel bij de huidige organisatie van de Ned. Herv. Kerk als bij de wetten in 1944 en volgende jaren van kracht geworden voor de synodocratische verbandsgemeenschap. Hetgeen van die zijde in geschillen met de gereformeerde kerken herhaaldelijk voor de rechter is geponereerd. Door te stellen, dat het verband tot het wezen van de kerk behoort, hetgeen de rechtspraak in Nederland thans vrijwel unaniem heeft ontkend voor de ongedeelde gereformeerde kerken, zoals deze tot 1944 in Nederland bestonden.

Dit laatste, gezien in het licht van de geciteerde uitspraak, geeft grond voor de conclusie, dat de synodocratische gemeenschappen een nieuw kerkgenootschap vormen in de zin van het Nederlands burgerlijk recht, daar zij voor vast en bondig zijn gaan houden, dat het verband tot het wezen van de kerk behoort.

Uit al hetwelk wij de nuchtere en wijze gevolgtrekking mogen maken, dat niet het „What's in a name”, doch het „nomen sit omen” hier op zijn plaats is. De naam zij een teken. Het teken van de voortzetting van het aloude gereformeerde kerkverband. Wij mogen eindigen met te constateren, dat deze nuchtere wijsheid gelukkig ook in onze officiële papieren te vinden is, waaruit wij aanhalen:

art. 76 Acta Synode Enschede 1945: „Besloten wordt uitdrukkelijk in de Acta op te nemen, dat de naam onzer Kerken is en blijft: „De Gereformeerde Kerken in Nederland”, zonder enige bijvoeging, en dat de distinctie „onderhoudende art. 31 K.O.” slechts een onderscheidingsteken is om verwarring te voorkomen, en dus in geen enkel opzicht iets kan of mag praejudiceren.”

art. 99 Acta Synode Amersfoort 1948: „De Synode besluit, er bij de kerken op aan te dringen, de toevoeging (onderhoudende art. 31 K.O.) niet dan in noodzakelijke gevallen te gebruiken”. Mr L. ROELEVELD.

De bibliotheek van wijlen Prof. Schilder

Met dank aan de gevers laat ik hierbij de eerste verantwoording van ontvangen giften volgen:

21 Juli: W. N. te E. f 2.50; H. B. te E. f 10.—; E. C. M. d. B. te R. f 5.—, 22 Juli: N. N. te B. f 1.50; C. v. L. te Z. f 5.—; W. J. V. te R. f 2.50; F. W. te R. f 2.50; J. W. L. te L. f 25.—, 23 Juli: W. A. S. te B. f 1.—; N. N. te R. f 5.—; J. H. te L. f 5.—; M. d. B. te C. f 5.—; R. F. E. te D. f 2.50, 24 Juli: S. O. te F. f 5.40; B. G. te S. f 5.—; J. M. te R. f 5.—; E. J. W. te D. f 2.—, Totaal f 89.90.

Het verblijdt mij, dat aan de eerste oproep reeds gehoor gegeven werd.

Mijn postrekening Nr 50440 beveel ik gaarne voor dit goede doel bij U allen aan!

P. GROEN.

Predikanten-conferentie

De jaarlijkse Conferentie van de predikanten van de Gereformeerde Kerken is vastgesteld op Dinsdag 23 September aanstaande, de dag voorafgaande aan de Schooldag. Aanvang 's morgens 10.30 uur.

Plaats van samenkomst: Grote zaal van het Kerkelijk Gebouw.

De Visée zal refereren over het anthropomorphe spreken van de Heilige Schrift.

Willen alle predikanten, van wie het adres anders is dan het Handboek vermeldt, hun juiste adres opgeven aan de secretaris?

Voor het Bestuur:

K. DOORNBOS, secr.

Nagift Orgelfonds

Onder hartelijke dank ontvangen voor 't Orgelfonds f 2.50 van Mevr. M. J. M.-v. P. te Rotterdam.

P. D.

* De eenheid der kerk

Vóór de oorlog, zo vertelt Dr G. P. H. Locher in het weekblad „In de Waagschaal”, streden de West-Indonesische gemeenten in de Protestantse Kerk voor meer zelfstandigheid, ten einde naar eigen aard hun kerkelijk leven op te bouwen; dit werd haar door de leidinggevendes Nederlands sprekende gemeenten belet, wijl zulks de eenheid der kerk zou schaden. Thans zijn de rollen omgekeerd: de Indonesische gemeenten hebben het heft in handen en houden de Nederlands sprekende gemeenten onder de duim; deze mogen geen groter zelfstandigheid ontvangen, anders wordt de eenheid der kerk geschaad.

Deze gang van zaken kan geen verwondering wekken. Zij, die in blinde ijver de institutionele eenheid najagen, mogen bedenken dat in alle kerkelijke gemeenschappen, waar de hiërarchie vaste voet kreeg, de institutionele eenheid betekent: dictaat van de partij, die op 't kussen zit.

Zo, gelijk blijkt, in de Protestantse Kerk van Indonesië. Zo, trots alle reformatische concilies, in de Rooms-katholieke kerk.

Zo, ondanks bijna anderhalve eeuw protest, in de Ned. Herv. Kerk.

Gelijk dit het voornaamste struikelblok is, door de gebonden kerken opgeworpen, waartegen het „non possumus” van de vrijgemaakte kerken zich richt,

P. D.

POLITIEK EN SOCIAAL LEVEN

Gemeenschap in de arbeid

IV

3. Als humanistisch (liberalistisch en marxistisch), Rooms Katholiek Solidaristisch en Protestants Christelijk ideaal (vervolg).

Als liberalistisch ideaal. Mogelijk is er onder de lezers van ons voorgaande artikel wel iemand geweest, die voor zichzelf een vraagteken geplaatst heeft achter de ondervinding van ons artikel in dit en het voorgaande nummer, waar wij de idee van de gemeenschap in de arbeid ook aanweten niet alleen als ideaal van het marxisme, maar ook van de humanistische stroming uit deze en de voorgaande eeuw: het liberalisme. Wanneer men het woord liberalisme hoort, denkt toch menigman aan alles behalve aan gemeenschap. Het verwijt, dat men terecht of ten onrechte vrij algemeen tot het liberalisme richt, is, dat het zo weinig sociaal en zo sterk individualistisch gericht was en is, ook in zijn nieuwere vormen. Doch welke bezwaren men ook moge inbrengen tegen het liberalisme, en ongetwijfeld zijn er zulke, die ons principieel zwaar moeten wegen, toch niet dit, dat het sterk egocentrisch gericht alleen het belang van de eigen groep voor ogen zou hebben gehad en geen begrip aan de dag zou hebben gelegd voor het sociale, gemeenschappelijke in het leven van de arbeid. Het is een mistekening van het liberalisme, wanneer men het als volgt afschildert, dat het in de praktijk doorgaans naar deze maxime zou hebben geleefd: „als ieder, zonder égards voor de gemeenschap en zonder enige centrale leiding, zijn eigen belang nastreeft, dan resulteert maximale welvaart”. Ed. van Cleeff, als aanhang van de Ordeningsgedachte stelt geen voorstander van het liberalisme, oordeelt bij alle kritiek, die hij uitbrengt in zijn studie over het Ordeningsvraagstuk „Sociaal Economische Ordening” (Van Loghum Slaterus' Uitge-

versmij. N. aan het libe „Het indivi in Nederlat het zelfs 1 soortgelijk reeds genoec de P.v.d.A. bl. 94 van d nogal sterk wordt: „W beweging, misère, sin van ondern de menselij zij men nu van de oncl listisch indi aangebrach philippica hoek, men stander nog de naam Mark en vroeger da er invloedr sociaal gev zich tot hel nen, dat w danken aan jong-liberaa aanleiding Tweede Ki adhaesiebet in 1874. Ki dat daar w in het begi de industri het meest l men ook di van jeugdi tot een gro wettelijk g arbeid inge in de Eng Zaterdag i geheel en arbeiders e in zijn „De eeuw”, we en bepleit in de dut nister Gla voor de so niet vol te extremitet zou zijn h ziet men Revolutie P. W. A. C 1886 aanw partij” toe vasteland sche revo tegen deze zich te bas van der M 168).

Leven e losgemaakt tuurrecht in navolgi belli ac j moesten w aangenome zou het n

Het opt het staatk nomisch li of het „re niet juist die naast der broe de broeder emancipeer principieel ons erkene

Wannee critiek op schiedde d de grote met name armsten e ste tienta dat uit die de industr land. Het van deze kwamen n schapszin, vrijheidsbe held aan men onaf ling of st v. d. Mar 168), mee de 18e ee

PERSSCHOUW

NOG EEN BELANGRIJK STUK
OMTRENT DE KERK.

In een vorig nummer van „De Reformatie” publiceerde ik de eindredactie van de bekende stellingen omtrent de kerk, welke indertijd door Prof. Schilder in „De Reformatie” werden bekend gemaakt.

In mijn bezit is nog een belangrijk document waarin over de kerk het een en ander wordt gezegd.

Aan dit stuk is een historie verbonden. Toen in 1942 de leerspraken door de Synode aan de kerken waren geschonken, was daar niets bij dat over de kerk handelde. De synode had over de kerk geen uitspraken gedaan, maar besloot een aantal deputaten te benoemen om zich met de vragen, die omtrent de kerk gerezen waren, bezig te houden en omtrent hun arbeid aan een volgende synode rapport uit te brengen. Tot die deputaten behoorde ook ondergetekende. Deze deputaten hebben een paar maal vergaderd, maar zijn niet zover gekomen, dat ze een rapport bij de synode konden indienen. Voor het zover was werden ze namelijk afgedankt. Blijkbaar was de synode toch wel een beetje bang voor de leerspraken geworden.

Door deze deputaten werd in één van hun eerste vergaderingen besloten aan enkele predikanten en hoogleraren, welke zich met het vraagstuk der kerk hadden beziggehouden, te verzoeken, hun oordeel over wat de belijdenis omtrent de kerk leert, mee te delen. O.a. werd dit ook aan Ds W. H. v. d. Vegt van Goes gevraagd. Hij zond toen het stuk in dat hier volgt. Omdat Ds v. d. Vegt geen bezwaar had tegen publicatie en het deputaatschap niet meer bestaat, neem ik de vrijheid het hier af te laten drukken.

Het is de moeite meer dan waard het grondig te bestuderen!

I. De Nederlandsche Geloofsbelijdenis kent m.i. slechts één ware Kerk: de Kerk der Reformatie.

II. Verder kent ze nog andere „kerken”, maar daardoor ontstaat geen pluriformiteit, „aangezien dat alle secten, die heden ten dage in de wereld zijn, zich met den naam Kerk bedekken”.

III. Tegenover de ware Kerk staat de valsche,

I

Dat de N.G.B. de situatie zoo eenvoudig ziet kan men ook afleiden uit de belijdenisuitspraak: deze twee kerken zijn lichtelijk te onderscheiden.

Wie de pluriformiteitsgedachte voorstaat ziet de situatie veel ingewikkelder en komt uiteraard tot een tegenovergestelde conclusie: maar dit lichtelijk is voor ons zoo licht niet (K. Dijk, Herant, no. 3942).

De Reformatoren volgden de oude Kerk. Cyprianus-Augustinus: Eén God, één Christus, één geloof, één volk, één Kerk. Indien de Kerk éénig is is ze één. In Christus.

Calvijn verklaarde, dat wanneer meer dan één kerk aanvaard wordt, de eenheid van het lichaam van Christus verscheurd wordt. De Kerk is de eene, eenige bruid. Zoo gebruikt hij ook het beeld van Cyprianus: een tak van den boom gescheurd sterft.

Luther zegt eveneens, dat hij slechts één Kerk kent. Waar de eenheid verbroken wordt is het zeker, dat niet beide deelen de ware Kerk kunnen zijn, één ervan is van den duivel.

Het bestaan van de Zwitsersche Reformatie naast de Luthersche en Calvinistische bracht niet tot een pluriformiteitsleer, Integendeel.

Dit is het gevoelen van Calvijnkenners als Doumergue, Kuiper en Rutgers. De eerste zegt: de drie Reformatoren zijn het volmaakt eens op dit essentiële punt: de onderscheiding in twee kerken: ware en valsche. De tweede schreef: Op datzelfde standpunt van de absolute eenheid der zichtbare Kerk plaatsten zich aanvankelijk alle Reformatoren. De derde verklaarde, dat Calvijn altijd gestreden heeft tegen allen, die de kerk als het ware in afdeelingen wilden laten uiteenvallen.

II

De eenheid der Kerk is een eenheid in het ware geloof. Daar er geen eenheid in het geloof kan zijn of er moet een eenheid zijn van leer en prediking, kan men de eenheid der Kerk niet beperken tot de mystieke eenheid, onderling een arcaica communio. Ze veronderstelt het institutionele karakter der Kerk.

Dit is dan niet iets toekomstig, maar primair. Het voornaamste kenmerk van de geïnstitueerde Kerk, de prediking, noemt de Reformatie de ziel der Kerk, die aan het lichaam het leven geeft.

Ook hier zet de Reformatie de lijn der oude Kerk eenvoudig voort. Cyprianus en Augustinus zoeken de eenheid der Kerk in verbondenheid aan de herders, die onder den eenigen Opperherder de kudde door hun herderlijken dienst bijeenhouden.

Hoe sterk de Reformatoren aanvankelijk den nadruk legden op de organisme-gedachte, later brachten zij het institutionele karakter van de Kerk al meer naar voren. Zoo zegt Luther, dat de Kerk daar is waar de kansel en het doopvont staan. De Kerk is de plaats waar men het Woord Gods hoort en het herderambt is. En Calvijn zegt evenzoo: Waar de verkondiging van de hemelsche leer niet weerklinkt, waar niet gepredikt wordt, kan men niet van Kerk spreken: wij worden niet anders wedergeboren tot het eeuwige leven dan door den dienst en het ambt der Kerk. Bij de belijdenisuitspraak: buiten de Kerk geen zaligheid heeft de Reformatie stellig ook hieraan gedacht.

Wie zich van de wettige ambtsdragers afscheidde maakte zich aan schismavorming schuldig, zoo hij een nieuwe kerkgemeenschap stichtte. Vandaar, dat de Reformatoren zich zoo fel tegen het verwijt van schis-

versmij. N.V., Arnhem, 1947) ten opzichte van dit aan het liberalisme verweten individualisme als volgt: „Het individualisme bestaat sinds lang niet meer; in Nederland met zijn gematigter liberalisme heeft het zelfs nooit ten volle bestaan” (Blz. 31). Een soortgelijk geluid kan men ook beluisteren in het reeds genoemde Rapport van de Plancommissie van de P.v.d.A. „De Weg naar vrijheid” wanneer daar op bl. 94 van de ondernemingswereld, die toch algemeen als nogal sterk liberalistisch gezind bekend staat, verklaard wordt: „Was het aanvankelijk vooral de arbeidersbeweging, welke de strijd voerde tegen de fabrieksmisère, sinds een dertigtal jaren is men echter ook van ondernemerszijde meer aandacht gaan wijden aan de menselijke factor in de bedrijven” (blz. 94). Het zij men nu deze woorden opvatte als een zuivering van de ondernemersstand van de blaam van liberalistisch individualisme en egoïsme of als een alsnog aangebrachte correctie op menige, zwaar geladen philippica tegen het liberalisme uit de socialistische hoek, men doet o.i. ook zo aan de liberalistische tegenstander nog niet voldoende recht. Men behoeft slechts de naam te noemen van ondernemers als Van Marken en Stork om te bewijzen, dat reeds veel vroeger dan de periode van de laatste dertig jaren er invloedrijke liberale ondernemers waren, aan wie sociaal gevoel niet kon worden ontzegd. Bepaalt men zich tot het eigen land, dan zal men hebben te erkennen, dat wij onze eerste sociale wet, de Kinder-Wet, danken aan het initiatief en het wetsvoorstel van de jong-liberaal Van Houten. Onder de adressen, die naar aanleiding van het wetsvoorstel Van Houten bij de Tweede Kamer toen binnenkwamen, was er ook de adhaesiebetuiging van de glasfabrikanten. Dat was in 1874. Kijkt men naar een land als Engeland, omdat daar wat men wel „de industriële revolutie” noemt in het begin der 19e eeuw een aanvang nam en van de industriële landen van Europa daar het snelst en het meest ingrijpend tot ontwikkeling kwam, dan ziet men ook daar hoe in 1833 reeds de wet op de arbeid van jeugdigen beneden de 18 jaar, welke jeugdarbeid tot een groot sociaal kwaad uitgebreid was, dit kwaad wettelijk gaat beteugelen, in 1847 wordt de vrouwenarbeid ingekort tot 10 uur en in 1850 reeds wordt in de Engelse textielindustrie de bekende Engelse Zaterdag ingevoerd, waardoor het arbeidsleven een geheel ander aanzien kreeg. Bij dat alles speelden de arbeiders een passieve rol. Zoals J. Brugmans opmerkt in zijn „De Arbeidende klasse in Nederland in de 19e eeuw”, werden deze sociale verbeteringen uitgedacht en bepleit toen de arbeidende klasse zelf „nog geheel in de dut was”. In Engeland was het de liberale minister Gladstone, die blij gaf, open oog te hebben voor de sociale noden van zijn tijd. Het is historisch niet vol te houden, dat men het liberalisme, bepaalde extremiteiten daargelaten, verwijt, dat het a-sociaal zou zijn ingesteld geweest. Wanneer men dit doet, ziet men voorbij, dat het liberalisme in de Franse Revolutie zijn oorsprong vond. Het is de liberaal, Mr P. W. A. Cort van der Linden, die deze oorsprong in 1886 aanwees in zijn „Richting en beleid der liberale partij” toen hij schreef: „De liberale partij op het vasteland van Europa is voortgekomen uit de Franse revolutie”. Weliswaar maakt Fruin bezwaar tegen deze stelling, Thorbecke daarentegen is bereid zich te baseren op de beweging van 1789 (vgl. Dr K. van der Mandele, Het Liberalisme in Nederland, blz. 168).

Leven en denken waren van de dienst van God losgemaakt. Men poneerde, dat men name het natuurrecht een van God onafhankelijk gegeven was, in navolging van Hugo de Groot, die in zijn „De jure belli ac pacis”, Prolegomena 11, had betoogd: „al moesten wij aannemen, wat zonder heiligschennis niet aangenomen kan worden, dat er geen God was, toch zou het natuurrecht bestaan”.

Het optreden van het liberalisme, niet alleen van het staatkundig liberalisme, maar ook van het economisch liberalisme, is vrucht van de „verlichting” of het „rationalisme” uit de 18e eeuw. En was het niet juist deze geestelijke, revolutionaire beweging, die naast de leuzen van gelijkheid en vrijheid ook die der broederschap aanhief? Het was evenwel de broederschap van het van God en Zijn dienst gemanicpeerde, ontwortelde leven. Daar ligt ons eigen principiële bezwaar tegen het liberalisme en zijn door ons erkende sociale activiteit.

Wanneer wij in het voorgaande bepaalde onbillijke kritiek op het liberalisme hebben afgewezen, dan geschiedde dit stellig niet, omdat wij voorbij zouden zien de grote geestelijke en ook maatschappelijke schade met name aan de arbeidende klasse en dan wel de armsten en minst ontwikkelde onder hen in de eerste tientallen der 19e eeuw toegebracht. Het beeld, dat uit die tijd tot ons komt van het arbeidsleven in de industrie is daarvoor in veel opzichten te ontstellend. Het gaat hier evenwel om de juiste waardering van deze onloochenbare, droevige verschijnselen. Deze kwamen namelijk niet voort uit gebrek aan gemeenschapszin, zij waren uitvloeisel van het liberalistisch vrijheidsbeginsel. In de plaats van de onderworpenheid aan Gods Woord en Wet, gegeven het feit, dat men onafhankelijk wenste te zijn, „zonder aanbeveling of steun te zoeken bij Bijbel of Kerk” (Dr K. v. d. Mandele: Het Liberalisme in Nederland, blz. 168), meende de mens, die in de grote Revolutie uit de 18e eeuw de banden, die hem aan Bijbel en Kerk

bonden, verbroken had, de rechten van de mens, zijn vrijheidsrechten te kunnen proclameren en zijn mogelijkheid om voor het leven der mensheid juist een grote toekomst van verbondenheid in broederschap te kunnen ontsluiten. Deze vrijheid der liberalen wilde dus brengen het welzijn voor allen. Doch juist daarin faalde dit stelsel jammerlijk. Van de „vrijheid” der grote arbeidende klasse kwam niets terecht, gebogen als zij ging onder de drukkende lasten van armoede en werkloosheid. Men wist de bittere pil van de schrijnendste armoede alleen te vergulden door een armenzorg, die de ergste verwaarlozing van het lot van de naaste alleen iets kon verzachten, maar in genen dele opgewassen was tegen haar immense taak. Ik denk hier aan hetgeen het echtpaar Hammond berichtte betreffende de toestand van de arbeiders in Ringmer en omliggende dorpen, die op een vergadering de volgende resolutie opmaakten: „Wij, de arbeiders van Ringmer en omliggende dorpen, die sedert langen tijd de zwaarste ontberingen en de vernederendste behandeling met grote lijdzaamheid en geduld verdragen hebben in de hoop, dat met verloop van tijd de omstandigheden een verbetering van onze toestand zouden brengen..... wij hebben deze manier van een massale bijeenkomst te baat genomen om onze grieven op een vredelievende, rustige en ordelijke wijze bekend te maken en hulp te vragen..... al wat wij vragen is een verhoging van onze lonen tot dat peil, dat wij in staat zijn onszelf en onze gezinnen de aller-noodzakelijkste levensmiddelen te verschaffen, zonder gedwongen te zijn naar de armmeester te gaan, die tenslotte een vreemde in onze gemeenschap is” (aangehaald in „De zedelijke waardering van de arbeid in het Industrialisme, Dr A. van Biemen, uitgave van Gorcum, Assen, blz. 98).

Ook al willen wij gaarne erkennen, dat de ontwikkeling van de industriële revolutie, de enorme uitbreiding der machinale productie, moeilijk anders dan door een aanvankelijk zeer onevenwichtige en onevenredige ontplooiing der krachten en met geweldige verschuivingen gepaard kon gaan, en dat het voorts verklaarbaar is, hoe de sociale voorzieningen niet terstond gelijke tred konden houden met deze technische ontwikkeling, het feit, dat de liberalist economisch en staatkundig meende te kunnen bouwen op zijn principe van vrijheid, welke vrijheid geen grenzen kende, en zich derhalve ongebreideld wilde ontwikkelen, dat bracht aan het licht, dat men de waarlijk christelijke vrijheid had verspeeld in de roes van de vrijheid, die de menselijke rede zou brengen, naar men dacht. Zo moest ook deze leuze van de broederschap in haar verwerkelijking jammerlijk falen, leed de gemeenschap in de arbeid hier schipbreuk op de scherpe klip van het leven, dat het zonder God meende te kunnen stellen om de rechten van de mens veilig te gaan stellen in deze wereld.

P. GROEN.

Baekbespreking

B. Jongeling, „Tusschen twee reformaties, de worsteling van Professor Mr D. P. D. Fabius om bewaring van het toebetrouwde pand”. — Oosterbaan & Le Cointre N.V., Goes, 1952.

In overeenstemming met de bestaande gewoonte moge ik zelf de verschijning van dit geschrift hier melden.

Fabius en zijn arbeid hebben in de laatste jaren hoe langer hoe meer de aandacht getrokken. Tijdens zijn leven is Fabius steeds min of meer opzij geschoven, maar zijn betekenis, ook voor onze tijd, wordt al meer beseft. Dit boek, dat voor het grootste deel geschreven is in het eeuwjaar van Fabius' geboorte (1951), wil hiervan een getuigenis zijn en wil voorts dit besef wakker roepen en verlevendigen. Het biedt daartoe een inleiding op en 'n bloemlezing uit Fabius' geschriften, zodat de lezer inzicht krijgt in Fabius' gedachten en in de door hem gevoerde strijd.

Het boek bevat vijf hoofdstukken, welke titels alle ontleend zijn aan geschriften van Fabius. Het eerste hoofdstuk Vo o r h e e n e n T h a n s spreekt over Fabius' leven en tijd; het tweede hoofdstuk behandelt het K e r k e l i j k L e v e n; het derde hoofdstuk houdt zich bezig met S t a a t s r e c h t e n P o l i t i e k; het vierde hoofdstuk is gewijd aan S o c i a l e V r a a g s t u k k e n; het vijfde hoofdstuk voert als titel V o l k e n r e c h t.

Toen Fabius inging in het publieke leven was aan de gang en begon vruchten af te werpen de worsteling om reformatie, door Groen van Prinsterer in de vorige eeuw gevoerd. En toen hij stierf, was, na een tijdperk van al verder voortschrijdend verval, opnieuw een reformatorische beweging ontloken. Fabius heeft in de tijd van verval steeds geworfeld om bewaring van het toebetrouwde pand. En zo heeft hij, gestaag en getrouw arbeidend, geleefd tussen twee reformaties. Daarmee is de titel van het boek verklaard.

Het zal mij een vreugde zijn, wanneer dit boek mag meewerken aan verdieping van het historisch en reformatorisch besef.

De uitgeefster zorgde voor een eenvoudig, maar keurig gewaad.

B. J.

de eerste ver-
n:
2. f 10.—; E. C.
f 150; C. v. L.
N. te R. f 250;
te B. f 1.—; N.
B. te C. f 5.—;
f 540; B. G. te
D. f 2.—. Totaal

proep reeds ge-

gaarne voor dit
P. GROEN

predikanten van
ld op Dinsdag
rafgaande aan
30 uur.

van het Ker-

anthropomorphe

t adres anders
dste adres op
het Bestuur:
DRNBOS, secr.

r 't Orgelfonds
lam. P. D.

Locher in het
le West-Indone-
kerk voor meer
d hun kerkelijk
de leidinggeven-
t, wijl zulks de
a de rollen om-
ben het heft in
nde gemeenten
zelfstandigheid
kerk geschaad.
idering wekken
senheid najagen
gemeenschappen.
nstitutionaire een-
e op 't kussen

e van Indonesië,
, in de Rooms-

test, in de Ned.

is, door de ge-
set „non possu-
ht. P. D.

AAL LEVEN

arbeid

marxistisch),
in Protestante

a a l. Mogelijk

de artikel wel

vraagteken ge-

van ons arti-

ld ook aanwe-

arxisme, maar

uit deze en de

nneer men het

menigeen aan

erwijt, dat men

t tot het libe-

aal en zo sterk

k in zijn nieu-

nen ook moge

getwijfeld zijn

moeten wegen,

ich gericht al-

voor ogen zou

lag zou hebben

pelijke in het

tening van het

afschildert, dat

de maxime zou

gards voor de

e leiding, zijn

maximale wel-

van de Orde

van het libe-

ij uitbrengt in

„Sociaal Eco-

laterus” Uitge-